

მარიამ მარჯანიშვილი
ფილოლოგიის დოქტორი
ქუთაისის სახელმწიფო ისტორიული მუზეუმის
მეცნიერ-თანამშრომელი

რწმენით გაუტეხელი დედოფლის სულის სიძლიერე

ყველა დროსა და ეპოქაში არ არსებობდა ქვეყანა და ხალხი, რომელთა წიაღშიც არ დაბადებულიყო ამაცი, უშიშარი, მოუსყიდავი, თავდადებული, ერისა და სამშობლოსათვის თავგანწირული პიროვნებები, რომლებიც ვერ ეგუებოდნენ ძალადობას, სიცრუეს, ჩაგვრას, მბრძანებლობას, უსამართლობას, დამცირებასა და რწმენის ღალატს.

განსაკუთრებულად რელიგიურ ადამიანებს ღვთისგან ის რწმენაც ჰქონდათ მომადლებული, იმ გზებითაც იყვნენ ატანილნი, რომ ყოველთვის მზად იყვნენ, თავი მსხვერპლად მიეტანათ სამშობლოს საკურთხეველზე. ასეთი ბედი წილად ხვდა მართლმადიდებლური რწმენის ქართველ დედოფალს, რომელმაც ვერაგი შაჰის წინადადებაზე – სარწმუნოების გამოცვლასა და მის ცოლობაზე – უარი მტკიცედ განაცხადა: „მე სხეულის გადარჩენისთვის არ გავწირავ ჩემს სულს, რასაც ქვია ქრისტიანობა და ქართველობა. სხეული მიწაა და დღეს თუ ხვალ ისედაც მიწად უნდა იქცეს, ხოლო ქრისტეს სჯული და საქართველო, რომელიც ჩემში დაბადებითვე ჩასახლებულა, უკვდავია, მარადიული და მისი მოკვლა არც შენს ხელმწიფეს შეუძლია და არც მის ცრუ ღვთაებას“.

ამის პასუხად დიადი ქართველი ქალი შირაშში, „მეიდანზე“, 1624 წლის 13 სექტემბერს აწამეს და მისი დამწვარი – დასახიჩრებული სხეული ჯალათებმა ღრმად დაფლეს. ღამით კათოლიკე წმ. მამებმა ამბროზიო დუშ ანჟუშმა და გრეგორიო ორსინიმ წამებული ქალის ცხედარი მოიპარეს. საკმევლითა და მურით გაჟღენთილ ქსოვილში გაახვიეს, ისპახანს წაიღეს და კათოლიკურ მონასტერში დაასვენეს, ვითარცა ქრისტიანი და ქრისტესათვის წამებული დედოფლის უწმინდესი ნეშტი.

ორი წლის შემდგომ კათოლიკე ბერებმა ქეთევანის ნაშთთა ნაწილი მის შვილს, თეიმურაზ მეფეს, ჩამოუტანეს საქართველოში, ხოლო ნაწილი ინდოეთში, ქალაქ გოაში, წააბრძანეს და იქ, გრასას მონასტერში, დაკრძალეს (სანიკიძე 1996, 274-276).

იტალიელმა მისიონერმა პიეტრო დელა ვალემ საქვეყნოდ ამხილა შაჰის ეს არაადამიანური საქციელი, რომელმაც ქრისტიანულ სამყაროში დიდი აღშფოთება გამოიწვია.

საქართველოში თამარ მეფის შემდეგ გმირ დედოფლად მოიხსენიებოდა ქეთევან წამებული.

ისტორიული ფაქტია, რომ კახეთის მეფე ალექსანდრეს ხუთი შვილიდან სამი შემორჩენოდა – დავითი, გიორგი და კონსტანტინე. დავითი და გიორგი თელავის სასახლის კარზე ტახტის მემკვიდრეობისთვის ერთმანეთს ექიშებოდნენ, ხოლო კონსტანტინე ყრმობიდან შაჰ-აბასს მძევლად წაეყვანა და იქ იზრდებოდა.

კახეთის ტახტი დავითმა წაართვა მამასაც და ძმასაც, მაგრამ დიდხანს ვერ იმეფა და მალე გარდაიცვალა. გარდაცვალებულს დარჩა ქვრივი დედოფალი ქეთევანი, 13 წლის ვაჟი თეიმურაზი და ერთი ასული ელენე.

ტახტი თეიმურაზს ეკუთვნოდა, მაგრამ მეფობა ისევ ალექსანდრემ დაიბრუნა და ტახტის მემკვიდრედ თავისი ძე, გიორგი, გამოაცხადა. ობლად დარჩენილი დავითისა და ქეთევანის შვილები შაჰ-აბასმა სპარსეთს წაიყვანა – ელენე „ერთ-ერთ ცოლად“, თეიმურაზი – „შვილად“... სპარსეთიდან დაბრუნებულმა გამაჰმადიანებულმა კონსტანტინემ, ალექსანდრეს ძემ, ჯერ ძმა მოკლა, გიორგი ბატონიშვილი, და შემდეგ მამამისი – მეფე ალექსანდრე.

კახეთის სამეფო ტახტისათვის დიდი არეულობა მოხდა. „მალე კახელებმა, ქეთევან დედოფლის მეთაურობით, აჯანყება მოაწყვეს და გამუსლიმანებული კონსტანტინე მოკლეს. შაჰ აბაზმა დროებით ისევ დათმობა ამჯობინა და კახეთში თეიმურაზ პირველი, დავით მეფისა და ქეთევანის შვილი, დასვა.

სწორედ, ქეთევანმა, სანამ მოწამებრივად აღესრულებოდა, იარაღი აიღო ხელში და ასე განამტკიცა კახეთის სამეფო ტახტის სიძლიერე“ (იგივე 253-254).

ქალის ასეთმა სიმტკიცემ და ქედუხრელობამ აღაფრთოვანა მე-17 საუკუნის გერმანელი დრამატურგი ანდრეას გრიფიუსი, რომელმაც ტრაგედია „კათარინა ქართველი ანუ ნაცადი სიმტკიცე“ დაწერა, სადაც ამაყი და ფიგ-გაუტეხელი ქეთევანი ამ სიტყვებით ემშვიდობება შვილს, თავის სათაყვანებელ ხალხს, მშობლიურ მიწას:

„თეიმურაზს და ჩემს ხალხს მივმართავ
და ვევედრები ღონე მიხდილი,
ის ამაოდ არ გარდაეგება,
ვისაც კი ძალუძს ჩემებრ სიკვდილი!“
(კახნიაშვილი 2013,143)

1633 წელს ინგლისში, კერძოდ ოქსფორდში, დაიბეჭდა წიგნი, „რომელშიც აღნიშნული იყო, რომ ქეთევანი მხოლოდ მაჰმადიანობის მიუღებლობისათვის ეწამაო. ქართველი ქალის სიმტკიცით აღფრთოვანებულმა გერმანელმა მწერალმა ანდრეას გრიფიუსმა (1616-1664) დაწერა ტრაგედია „ეკატერინე ქართველი“ (1646), რომლის სიუჟეტად ავტორმა ქართველი დედოფლის ცხოვრება და მოღვაწეობა აიღო.

აქვე უნდა ითქვას ისიც, რომ შემდგომ საუკუნეებშიც გერმანელი მწერლები თუ მეცნიერები ხშირად იხსენიებდნენ საქართველოსა და ქართველებს, მათ შორის იყვნენ გრიმელ ჰაუზენი, ვინკელ მანი, ალტერი, ლესინგი, გოეთე და სხვები.

ჯერ კიდევ 1219 წელს ამბობდა კათოლიკე ეპისკოპოსი ჟაკ დე ვიტრა: „ქართველი ქალები ამორძალთა მსგავსად შეიარაღებულნი იბრძვიან რაინდთა მხარდამხარ“ (სანიკიძე 1996, 162).

პირველად ქეთევან დედოფლის წმინდანად აღიარება, სწორედ, კათოლიკურ ეკლესიას ხვდა წილად.

სამასზე მეტი წლის გასვლის შემდეგაც ქართველმა მართლმადიდებლებმა და გერმანელმა კათოლიკეებმა კვლავ გააცოცხლეს ტრაგიკული ბედის მატარებელი დედოფლის – ქეთევან წამებულის ხატება.

შემთხვევითობითა თუ აუცილებლობის ლოგიკიდან გამომდინარე, და ღვთის ნებით, მეორე მსოფლიო ომის დამთავრების შემდეგ ტყვედ ჩავარდნილი ნიკოლოზ ჯანელიძე სწორედ აქ გაეცნო ზემოთ აღნიშნულ ნაწარმოებს.

სულიერი მოძღვრის კურთხევით, ნიკოლოზ ჯანელიძემ კათოლიკური რწმენა მიიღო. მისივე ხელმძღვანელობით, დაამთავრა ვატიკანში ასპირანტურა, რითაც ევროპის უმაღლეს სასწავლებლებში ქართული ენის მასწავლებლობის უფლება მოიპოვა.

ქართველი ემიგრანტი ნიკოლოზ ჯანელიძე ხელს უმართავდა და თანადგომას უცხადებდა ყველას, ვინც ქართულ-გერმანულ კულტურულ ურთიერთობას ემსახურებოდა: პირადად მან გამომიგზავნა ანდრიას გრიფიუსის „ქეთევან ქართველი“, რომელიც ბიბლიოგრაფიული იშვიათობაა თვით გერმანიაში.

„ქეთევან ქართველის“ 1663 წლის გამოცემის ფოტოპირმა (1951 წელს ჰალეში გამოიცა) გერმანიის – აკაკი გელოვანს მისცა საშუალება, ეთარგმნა ეს ტრაგედია და იგი 1975 წელს „საბჭოთა საქართველომ“ გამოსცა (მარჯანიშვილი 2016, 49).

ლიტერატურულ-შემოქმედებითა და კულტურულ საქმიანობაში ჩაბმული ნიკოლოზ ჯანელიძე საქართველოს სიყვარულს ასწავლიდა გერმანელებს. სწორედ ისეთ სიყვარულს, გერმანელ მწერალ არტურ ლაისტს რომ ჰქონდა დიდი ილიასა და XIX საუკუნის გამოჩენილ მამულიშვილთა მიმართ.

ემიგრანტი მამულიშვილის მოღვაწეობას გერმანიაში მართო ქართული კულტურის პოპულარიზაცია როდი აძლევდა მიზანსა და შინაარსს. იგი მეორე მსოფლიო ომში განადგურებული გერმანული ხელოვნების სულის აღდგენისათვისაც იღვწოდა.

საქართველოს თავისუფლების გზა საბოლოოდ ევროპის დემოკრატიის ფოკუსში რომ იყრიდა თავს, ეს ცხადი იყო ჩვენი თანამემამულე ემიგრანტებისთვის.

ნიკოლოზ ჯანელიძის მოღვაწეობის გვირგვინი ქალაქ იტცეჰოეში დაარსებული ქართული გამომცემლობა „საქართველო“ („გეორგიშერ ჰერლანგ საქართველო“) იყო, სადაც გერმანულ ენაზე იბეჭდებოდა ქართული წიგნები.

სწორედ, ანდრეას გრიფიუსის „ქეთევან ქართველის“ ქართულ ენაზე ნათარგმნა ნაწარმოებმა მისცა საშუალება საქართველოში ჩამოსულ რეჟისორს, გერმანელ კათოლიკე ჰერმან ვედეკინდს, პირველად რუსთაველის თეატრში დაედგა პიესა ქართულად. ხუთაქტიანი

ტრაგედია მან ერთ მოქმედებაზე დაიყვანა. ხოლო შემდეგ კი იგივე ტრაგედია დასავლეთ გერმანიაში აჩვენა: „ბალვეს 1500 ადგილიან გამოქვაბულში ამ თეატრის მოყვარულთა დასით ვედეკინდმა „ქეთევან ქართველი“ ხუთმოქმედებიან მისტერიად წარმოადგინა და იგი საკუთარი პასაჟებით შეავსო“ („ხელოვნება“ 1998, 95).

აღსანიშნავია ისიც, რომ ვედეკინდის სოფელ ვედერნში, სადაც მან ცხოვრების უკანასკნელი წლები გაატარა, დღესაც დგას მერაბ ბერძენიშვილის მიერ შექმნილი გერმანელი რეჟისორის უსაყვარლესი გმირი ქალის – „ქეთევან წამებულის“ ქანდაკება.

დღეს, როცა წმინდა ქეთევან დედოფლის მოწამეობრივი სიკვდილის 400 წლისთავი აღინიშნება, კვლავ შთამბეჭდავია ემიგრანტის – ნიკოლოზ ჯანელიძის სიტყვები: „გაქრისტიანება მხოლოდ მართო სიხარული კი არაა, არამედ მსხვერპლშეწირვაცაა, რადგან არაქრისტიანი ხალხები ქრისტიანული რწმენის ქვეყნებს მტრობენ“.

ჩვენ, ქართველები, რომლებიც ისტორიულად და გეოგრაფიული მდებარეობით მუსლიმანური ქვეყნების რკალში ვართ მოქცეულნი, მუდამ თავდადებით ვიბრძოდით და ვეწირებოდით ქრისტიანულ რწმენას თავსმოხვეულ ომებში.

ერთი ეპიზოდი ამ ისტორიიდან აღწერა ბაროკოს პერიოდის მწერალმა ანდრეას გრიფიუსმა თავის დრამაში „ქეთევან ქართველი“. ჩემი სურვილია, დალოცვილი იყოს მთელი კაცობრიობა“ (მარჯანიშვილი 2016, 61).

ჯერ კიდევ როდის, დიდი ჩინელი მოაზროვნე ლაო ძი ამბობდა: „რაც ბედისწერას და ბუნებას უბოძებია კაცისთვის, მისი შეცვლა შეუძლებელია“.

ასე რომ, სულით გაუტეხელმა დედოფალმა ქეთევან წამებულმა, ყოფნა-არყოფნის პირისპირ, სულიერი ძლიერებით მტერს შიშის ზარი დასცა, ხოლო თანამოაზრეებს კი სულის სიძლიერე შეჰმატა. ამქვეყნიურ სიამოვნებასა და ღირსების შელახვას დედოფალმა მოწამეობრივი ტანჯვა და სიკვდილი ამჯობინა, რითაც მან მორალურად გაიმარჯვა.

გამოყენებული ლიტერატურა

- ამაშუკელი, ნელი. 1998. „ჰერმან ვედეკინდის ცხოვრება და მოღვაწეობა“. ჟურ. „ხელოვნება“ N3-4. თბილისი.

Amashuk'eli, neli. 1998. „herman vedek'indis tskhovreba da moghvats'eoba“. Zhur. „khelovneba“ N3-4. Tbilisi.

- კახნიაშვილი, ვიქტორ. 1966. „უცხოელები ქართული კულტურის შესახებ“. თბილისი. „საბჭოთა საქართველო“.
K'akhniashvili, vikt'or. 1966. „utskhoelebi kartuli k'ult'uris shesakheb“. Tbilisi. „sabch'ota sakartvelo“.
- კახნიაშვილი, ვიქტორ. 2013. „ელირსებაო...“. თბილისი.
K'akhniashvili, vikt'or. 2013. „eghirsebao...“. Tbilisi.
- მარჯანიშვილი, მარიამ. 2016. „ჯანესი – ქართველი ემიგრანტი“. თბილისი. გამომცემლობა „მწიგნობარი“.
Marjanishvili, mariam. 2016. „janesi – kartveli emigrant'i“. Tbilisi. Gamomtsemloba „mts'ignobari“.
- სანიკიძე, ლევან. 1996. „დედა-ისტორია“. თბილისი. უნივერსიტეტის გამომცემლობა.
Sanik'idze, levan. 1996. „deda-ist'oria“. Tbilisi. Universit'et'is gamomtsemloba.

Mariam Marjanishvili

Doctor of Philology

Scientific worker at Kutaisi

State Historical Museum

The Strength of the Soul of a Queen Unbroken by Faith

Throughout history, every nation has produced individuals of unwavering courage who have sacrificed themselves for their homeland and faith, refusing to tolerate violence, oppression, injustice, and religious betrayal. Religious conviction has particularly inspired such dedication, driving believers to sacrifice themselves for their country and beliefs.

This fate befell Queen Ketevan, a Georgian Orthodox monarch who, when offered by the treacherous Shah the opportunity to change her faith and marry him, firmly declared: „I will not sacrifice my soul for the sake of saving the body, which represents both Christianity and Georgian identity. The body is earth and will return to earth, while the law of Christ and Georgia, which has resided within me since birth, are immortal and eternal – neither your sovereign nor his false deity can destroy them.”

Queen Ketevan's steadfastness and courage profoundly impressed the 17th-century German playwright Andreas Gryphius, who immortalized her story in the tragedy „Catherine the Georgian, or Tested Fortitude.“ Significantly, the Catholic Church was the first institution to canonize Queen Ketevan, recognizing her martyrdom across denominational boundaries.

More than three centuries later, Georgian Orthodox and German Catholic communities have revived the memory of Queen Ketevan the Martyr. Georgian émigré Nikoloz Janelidze played a crucial role in fostering Georgian-German cultural relations, personally providing Andreas Gryphius's „Ketevan the Georgian“ – a bibliographical rarity even in Germany. The photocopy of the 1663 edition, republished in Halle in 1951, enabled Germanist Akaki Gelovan to translate this tragedy, which was subsequently published by „Soviet Georgia“ in 1975.

The dramatic work was first staged in Georgia under the direction of German director Hermann Wedekind, followed by productions in Germany, demonstrating the cross-cultural resonance of Queen Ketevan's story.

Thus, Queen Ketevan the Martyr, unbroken in spirit, confronted both presence and absence with equal fortitude, striking fear into her enemies through spiritual strength while inspiring her compatriots. By choosing martyrdom and death over worldly pleasures and the humiliation of her dignity, she achieved ultimate moral victory, exemplifying the triumph of faith and national identity over temporal power.